

⁴¹ С 20-го декабря... // Подолія. – 1914. – 14 декабря. – С. 4.

Tymophiy Gerasymov. Kamyanets-Podilskiy on the eve and at the beginning of World War I. The attempt of daily life recreation in Kamyanets-Podilskiy on the eve and the beginning of World War I on the base of unpublished archives documents, press and memoirs literature is undertaken.

The attention to the influence of geographic factor on social-economic development in Podilskiy province center and activization of Russian, Turkey and Austrian-Hungarian special service is accented.

The perception of the beginning of World War I by the citizens is elucidated. The circumstances of town seizure by Austrian-Hungary troops and local population life peculiarities during the occupation of short duration in August, 1914 are made clear. The negative influence of the beginning of «Big War» on product situation in the town and the development of its infrastructure is examined.

Key words: World War I, Kamyanets-Podilskiy, daily life, occupation, infrastructure, foodstuff.

Отримано: 17.10.2015 р.

УДК 94(477.4) «1905/1907»

Світлана Оліпер

УЧАСТЬ ПОЛЯКІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ПОДІЯХ РЕВОЛЮЦІЇ 1905–1907 рр.

Світлана Оліпер. Участь поляків Правобережної України в подіях революції 1905–1907 рр. Стаття присвячується 110-й річниці початку революції 1905–1907 рр. у Російській імперії і, зокрема в Правобережній Україні. На основі використання досягнень української та зарубіжної історіографії з цієї проблеми та масиву документів фондів правоохоронних відомств самодержавного режиму, що зберігаються в Державному архіві Російської Федерації у Москві, Центральному державному історичному архіві України у м. Києві та Державному архіві Хмельницької області, в ній досліджуються і узагальнюються факти участі представників польської меншини Київщини, Волині й Поділля в революційних подіях того часу.

Абсолютна більшість панських землеволодінь, у тому числі польських, у 1905–1907 рр. опинилася у вирі селянських страйків, погромів, перерозподілів, в яких брали солідарну участь також низи (селяни, міщани, сільськогосподарські робітники) польського населення, тоді як верхівка польської меншини прагнула до угодовства з російським самодержавством. Демократичні верстви польської меншини виступили в революції на боці трудящих без різниці національностей за повалення самодержавного устрою, конституційні права і свободи та соціальну

справедливість. Така позиція, на думку автора статті, політично реабілітує польську меншину України, засвідчує про спільні інтереси її з українською нацією проти спільного ворога – російського самодержавства.

Ключові слова: Правобережна Україна, революція 1905–1907 рр., польська національна меншина, політичні партії, участь поляків у страйках, мітингах, демонстраціях.

Светлана Олипер. Участие поляков Правобережной Украины в событиях революции 1905–1907 гг. Стаття присвячується 110-й годовщині початку революції 1905–1907 гг. в Російській імперії і, в частині в Правобережній Україні. На основі використання досягнень української і зарубіжної історіографії по цій проблемі і масива документів фондів правоохоронительних ведомств самодержавного режиму, які зберігаються в Государственном архиве Російської Федерації в Москві, Центральном государственном историческом архиве України в Києві і Государственном архиве Хмельницької області, в статті досліджуються і обобщаються факти участі представителів польського національного меншинства Києвицини, Волини і Подолії в революційних подіях того часу.

Абсолютне більшість поміщицьких землевладень, в тому числі польських, в 1905–1907 гг. знаходилося в центрі крест'янських забастовок, погромів, перерозделів, в яких приймали солідарне участь також низи (крест'яне, мешчане, сільськогосподарські робітники) польського населення, тоді як імущая верхівка польського меншинства прагнула до угоди з російським самодержав'ям.

Демократическіє слої польського населення, про які йдеться в статті, виступили в революції на стороні трудящихся без різниці національностей за сверження самодержавного строя, конституційні права і свободи, за соціальну справедливість. Така позиція, на думку автора статті, політически реабілітує польське меншинство України, свідечує про общі інтереси її з українською нацією проти общого врага – російського самодержав'я.

Ключевые слова: Правобережная Украина, революция 1905–1907 гг., польское национальное меньшинство, политические партии, участие поляков в забастовках, митингах, демонстрациях.

Як відомо, 9 (22) січня 1905 р. царські війська розстріляли перед Зимовим Палацом у Петербурзі 150-тисячну мирну демонстрацію робітників, які йшли до імператора, щоб вручили петицію зі скаргою на умови життя і праці. Загибло близько 1000 осіб. У відповідь усі регіони Російської імперії охопила хвиля страйків і демонстрацій трудящих під антимоноархічними гаслами, що призвело до трирічної революції у боротьбі з самодержавством. У вирі цих подій опинилась польська меншина Правобережної України, що стала, з одного боку, об'єктом революційного гніву народних мас, у першу чергу українського

селянства, а з другого, – суб'єктом, тобто прогресивна частина польського населення підтримала і брала активну участь у різних формах протистояння режиму.

Участь польського населення України та її регіонів у тогочасних революційних подіях певною мірою знайшло відображення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Різні аспекти цієї проблеми переважно фрагментарно висвітлювали українські дослідники революції 1905–1907 рр. Л. Баженов¹, О. Білобровець², О. Буравський³, Я. Грицак⁴, Б. Гудь⁵, М. Лещенко⁶, І. Лісевич⁷, Ф. Лось⁸, Ю. Хитровська⁹, Н. Черкаська¹⁰, Н. Щербак¹¹ та інші, російські – Л. Горизонтов¹², С. Фалькович¹³, І. Хренов¹⁴, польські – Т. Епстейн¹⁵, С. Колабінський і Ф. Тих¹⁶, З. Лукавський¹⁷, К. Юрковський¹⁸, особливо французький історик Д. Бовуа¹⁹, японський – К. Мацузато²⁰, канадський – П.-Р. Магочій²¹. Відзначаючи нині 110-річчя першої російської революції, важливим завданням для її дослідників є подання об'єктивного розуміння тих революційних подій, участі в них різних верств суспільства, етносів (зокрема польської меншини), відновити історичну правду про них з тим, щоб вони зайняли достойне місце в історії України, що є метою цієї статті.

Чому ж польська громада, особливо її аристократичні і заможні верстви стали об'єктом народних виступів з початку і в ході революції 1905–1907 рр.? Нагадаємо, що на межі XIX–XX ст. польські землевласники Правобережної України володіли 3080 тис. десятинами землі, яка в основному розподілялася по 3386 маєткам. Більше 78% цих маєтків мали до 100 дес., близько 1/4 – від однієї тисячі дес. до 80 тис. дес. Землі²². Обробляли цю землю в абсолютній більшості українські селяни, які сповна несли гніт з боку поміщиків, управителів та їх челяді. Саме події революції 1905 р., за визначенням Д. Бовуа, загострили стосунки між «владою, шляхтою і народом у Правобережній Україні», або «шляхта опинилася між царизмом та українськими масами»²³.

На початку XX ст. у зв'язку із загостренням революційної ситуації російська адміністрація в Україні пішла на зближення із землевласниками-поляками, оскільки була зацікавлена у стабільності і спокої у краї, а в роки революції 1905–1907 рр. вона відверто кинула на їх захист війська, поліцію, суди. Селяни відповідали страйками, підпалами майна, а іноді й фізичною розправою над особливо ненависними їм управителями, орендарями та слугами. «Селянська «жакерія» на Правобережжі, то спалахуючи, то затихаючи, тривала всі роки революції 1905–1907 рр. і стала прологом наступної революції 1917–1921 рр.»²⁴. Про її запеклість свідчать дані, наведені М. Лещенком. Згідно з ними, впродовж 40 років від часу скасування кріпосного права до початку XX ст. в Україні зафіксовано понад 5 тис. селянських заворушень, які охопили 6530 сіл із населенням 5,2 млн. осіб. У період із 1900 до 1904 року сталося 1100 виступів, до яких причетні 1300 сіл із населенням понад 800 тис. осіб. Кількість цих виступів на Правобережжі в період революції 1905–1907 рр. перевершило ці показники втричі (3000 населених пунктів, більше 2 млн. осіб), а етно-соціальний конфлікт між малозабезпеченим українським селянством і

латифундистами-поляками був тут найгострішим²⁵.

Форми боротьби селян із землевласниками були найрізноманітнішими: в 11 випадках зафіксовано захоплення поміщицьких земель; у 50 випадках – боротьба за поліпшення умов оренди; у 21 – боротьба за випаси, луки та водопої; у 186 – потрави поміщицьких сінокосів і посівів; у 153 – самовільні вирубки лісу; у 24 – розгроми поміщицьких маєтків; у 338 – підпали поміщицьких маєтків і майна; у 10 – убивства поміщиків і царських чиновників; у 1490 випадках – селянські страйки²⁶. Пік заворушень на селі впродовж 1905–1907 рр. припадав на квітень-липень, коли традиційно загострювалися проблеми землі для випасання худоби, заготівлі кормів і палива на зиму, збору урожаю. В зв'язку з цим наближений до польської землевласницької еліти Правобережжя «Dziennik Kijowski» апелював до уряду, щоб той, нарешті, скасував сервітути, які «отруюють співжиття селян і землевласників»²⁷.

Непросте переплетіння соціального і національного чинників у селянських рухах періоду революції найточніше витлумачив Я. Грицак. Він вважає, що соціальні відмінності, які відмежовували селян від маєтку, були разом з тим і національним бар'єром між українцями і не українцями. А тому боротьба селян за землю була одночасно боротьбою за національне визволення, оскільки її вістря спрямовувалось проти польських і російських поміщиків, зросійщених і спольщених українських землевласників²⁸.

Події революції 1905–1907 рр. стали для «українських» польських магнатів своєрідним «порогом перестороги». Дехто з них наляканий страхітливими селянськими погромами, рятувалися виїздом, скоріше втечею, з Правобережжя за кордон, інші, заздальгідь продавши свої маєтки, вкладали гроші у банки, цукроварні, доходні доми, задля безпеки переселялися з резиденцій до міст. За даними Є. Чикаленка, дворянське землеволодіння на Правобережній Україні з 1905 по 1914 рр. скоротилось на 1937 тисяч десятин. Хоч у порівнянні з іншими регіонами України воно тут виявилось «особливо стійким»²⁹.

Загалом верхівка польської меншини Правобережної України зайняла ворожі позиції відносно революції 1905 р., прагнула у політичних маневрах зберегти свою корпорацію, захистити станові інтереси та власність, домогтися уступок збоку самодержавства на свою користь. Впливовими діячами цієї верхівки були найбільші землевласники і титуловані в шляхетстві (дворянстві) Володимир Грохольський, Адам-Міхал Замойський, Маврикій Замойський, Юзеф Потоцький, Владислав Браницький, Роман Сангушко, Франциск Потоцький, Костянтин Браницький та ін.³⁰ Для збереження свого політичного впливу ця верхівка вирішила залучити польське населення до виборів у першу російську Державну Думу 1906 р., щоб мати в ній своє представництво і впливати на хід революції.

З розвитком революційних подій та з метою використання їх у своїх інтересах у грудні 1905 р. польські землевласники Правобережжя України прагнули створити фракцію Конституційно-демократичної партії (ендеків), яка діяла в Королівстві Польському. Її лідер Роман Дмовський проголосив головну

ідею в програмі партії – відновлення національного руху на польських землях (у тому числі українських), кінцевою метою якого могло стати відродження незалежної Польщі³¹, хоча вважав нереальним відновлення її в кордонах 1772 р. Водночас ендеки відмовляли українцям у праві творення власної держави, за що піддавалися гострій критиці В'ячеславом Липинським³².

Творці фракції ендеків на Правобережжі спрямовували свою діяльність на залучення участі польського населення у виборах до першої Державної Думи у Росії, щоб здобути там своє представництво, та на захист станових інтересів польської меншини. Вже 2 грудня 1905 р. була поширена в губерніях України «Відозва Польської конституційно-демократичної партії України, Волині і Поділля» В ній, зокрема, писалося: «Поляки почувають себе не колоністами цієї землі, а є повноправними громадянами і бажають служити разом з її жителями. Будемо домагатися абсолютної рівності перед законом, свободи совісті, рівності церков усіх релігій і їх автономії, свободи слова, друку, зборів, союзів, товариств, свободи проживання... Будемо стояти за рівність всіх народностей і за розвиток культури кожної народності». Це загальноприйняті демократичні вимоги були ідейним підґрунтям революції. В національному питанні у відозві вимагалось: «Для Царства Польського визнаємо необхідність автономії із законодавчим сеймом. Для інших провінцій також будемо вимагати автономії і перш за все для нашого краю. Ми стоїмо за саму широку децентралізацію влади законодавчої та адміністративної». Тут ми не бачимо загально-революційного гасла «Геть самодержавство!», а лише пошуки компромісу з російською владою. Головне аграрне питання у відозві визначалося так: «Земельне питання повинно бути на першому плані. Усунути всі перешкоди в піднесенні культури власників. Знищити сервітути. Зробити доступними кредити і сприяти переселенню селян». Отже, обійдено увагою ключові аспекти розв'язання антагоністичних стосунків поміщиків і селян, перерозподілу земельної власності. Цим самим у відозві зберігається право на недоторканість земельної власності і привілеїв польських поміщиків, що й характеризує консерватизм так званої польської кадетської партії, яка так і не утворилась, а залишилася лише фракцією, котру очолили її ідеологи Станіслав Кноль, Юлій Крачкович, Йордан Солтан та інші³³.

Після указу 11 грудня 1905 р. щодо проведення в Російській імперії виборів до Державної Думи польські ендеки зніщували створення в українських землях спілки сільськогосподарських робітників «Зжечене» (З'єднання) з метою згуртувати всі верстви польського населення для голосування за своїх кандидатів по виборах до Думи. У «Зверненні до виборців», яке видрукував «Dziennik Kijowski» 15 лютого 1906 р., основним мотивом виступало об'єднання поміщиків, духовенства, інтелектуалів із зuboжілими дрібними власниками, чиновниками, орендарями в єдиному списку виборців, обіцяючи бідноті землю. Таку саму мету мав з'їзд аграріїв Волинської губернії в Житомирі 19 вересня 1906 р., на який прибуло 123 делегата переважно з числа великих польських землевласників. Почесним головою був обраний князь Р. Сангушко, а голову-

вали на з'їзді графи Олізар і Дерюжинський. Засновуючи аграрний союз, було визначено його мету: «захищати власність, великі володіння, мирне вирішення аграрного питання»³⁴. Однак, після розпуску Першої Думи 7 липня 1906 р. новий порядок голосування уже не передбачив участі у виборах дрібної землевласницької та безземельної шляхти. Інтерес до об'єднання всіх верств польського населення згас. На кінець 1907 р. «Зжечене» і аграрний союз перестали існувати³⁵.

Проти виборів до Першої Думи, які проходили в березні-квітні 1906 р., категорично виступили як російські революційні партії (РСДРП, есери), так і в Польщі та Правобережній Україні СДКПіЛ і ППС. Вони оголосили активний бойкот виборам у Думу і, незалежно від своїх політичних програм, вважали, що Дума слугуватиме ширмою для царизму, відволікатиме від повної ліквідації самодержавства в інтересах російського і польського пролетаріату. СДКПіЛ висунула гасло «Хай живе демократична республіка з автономією Польщі!», «Геть з царської Думи, геть з царського уряду!»³⁶. Прикладом може слугувати масовий мітинг проти виборів у Державну Думу та існуючого державного ладу, що відбувся 14 вересня 1905 р. у м. Києві. Учасники зібрання піддавали критиці «Положення про Думу», розглядали її як уступку царату перед наростанням революційного руху. В ході мітингу відбулися сутички з поліцією (три особи дістали поранення), затримано 271 учасника. З-поміж затриманих було 12 поляків, що зазначені у списках як «неблагонадійні», з яких 2 робітника, 7 студентів університету та політехнічного інституту, 1 учень, 2 службовці, у тому числі головувала на мітингу активна діячка революційного руху в Києві полька Софія Зелінська³⁷.

Така агітація призвела до того, що значна кількість виборців усіх національностей, у тому числі поляків України, не з'явилися на дільниці для голосування. Найбільше проігнорували вибори до Першої Думи залізничники, у Харкові брали участь у бойкоті 63 відсотки робітників, Одесі – 50, Києві – 29³⁸.

Все-таки за результатами виборів у I Державну Думу від 480 депутатів «Коло польське» представляло Королівство Польське 34 депутатами або 7 відсотків, «Коло поляків з Литви, Білорусі і України» (депутати з дев'яти губерній Західного краю – 19 депутатів або 2,5 відсотка), позафракційних депутатів-поляків з цього регіону було 6, ще по одному були поляки від Петербурга, Казані і Кишинєва. Разом у Думі налічувалося 55 поляків (10 % від усього складу Думи)³⁹. Комітет партії Народної Демократії Польщі (ендеція) закликав усіх поляків-депутатів Думи підтримати «Польське коло» і ввійти до його складу. Проте депутати від литовсько-білорусько-українських земель утворили самостійну фракцію за назвою «Група поляків із Західних дільниць» або «Коло територіальне» з метою захищати інтереси цих народів, у тому числі польського населення⁴⁰. За своїм соціальним складом всі депутати фракції, за винятком одного, були шляхетського походження, власниками великих маєтків. Депутатами від Правобережжя в Думі були латифундисти Юзеф Потоцький, володар 60 тис. дес. землі у Заславському та Новоград-Волинському повітах Волинської

губернії, Щасний Понятовський, юрист за фахом, землевласник, Володимир Грохольський. власник маєтку Гриців також Волинської губернії⁴¹. Тому вони вважали головною справою роботи в Думі в політичному плані домагатися від самодержавства зняття санкцій проти поляків й пошуки компромісів з владою, в національному питанні прагнути до польської автономії в Україні та захищати поміщицьку власність й, таким чином, були байдужі до інтересів, зокрема українського селянства, і не мали здатності подолати аграрний конфлікт на селі, що робило польську меншину Правобережної України об'єктом революційної боротьби з нею.

Інша площина – безпосередня участь представників польської меншини у революційних подіях 1905–1907 рр. на боці трудящих, в організаціях політичних партій і рухів, які діяли в Правобережній Україні, в першу чергу ППС, СДКПіЛ і російських – РСДРП, соціалістів-революціонерів (есерів) та ін.

Перша хвиля наростання революційної хвилі в Російській імперії та Україні припала на січень-травень 1905 р. Уже 12 січня цього року у відповідь на кризу розправу в Петербурзі у Києві відбувся потужний страйк протесту, що тривав до 19 січня, який започаткували і поширили робітники Південно-російського машинно-будівного заводу. Поліція заарештувала багатьох активістів і серед них слюсаря поляка Вацлава Гуляницького⁴². Такі ж події відбулися в Житомирі. Зокрема, 13 лютого на квартирі мешканця цього міста поляка дворянина Адама Кашевського, який був членом місцевої організації РСДРП, під час жандармського обшуку було виявлено 254 примірника прокламації «Царь прощает, царь жертвует», 169 примірників вірша «К солдатам», 129 відозв «Ко всем честным гражданам города Житомира», які видані Житомирською організацією РСДРП, листівки «Ко всем гражданам России», «Всеобщая стачка и революция в Петербурге» та ін. Крім цього було конфісковано два гектографа, на яких друкувалися відозви⁴³. Слідство звинуватило А. Кашевського в підготовці і проведенні антисамодержавних маніфестацій в Житомирі, які відбулися в січні-лютому 1905 р.⁴⁴

Заворушення, демонстрації, страйки, мітинги під гаслами «Геть самодержавство!» та демократичних, економічних і соціальних перетворень повсюдно охопили як індустріальні, так і аграрні райони країни, які об'єднали мільйони робітників, селян, інтелігентів та інших верств трудящих. Уже в лютому 1905 р. в Україні відбулося 105 страйків, в яких взяло участь 71 тис. робітників⁴⁵. Навіть у відсталій економічно аграрній Подільській губернії, де було на підприємствах всього 36 тисяч робітників, у січні-квітні 1905 р. в економічних і політичних страйках брали участь 15 тисяч пролетарів⁴⁶. Водночас аграрний рух охопив усі повіти цього регіону. На Поділлі відбулося 475 селянських страйків та виступів проти поміщиків та управителів маєтків, які до 90 відсотків були поляками⁴⁷. Селяни нападали на панські садиби, розбирали збіжжя комор, здійснювали масові порубки у поміщицьких лісах, захоплювали пасовища, а під час страйків домагалися виконання економічних вимог.

Проте не тільки українські селяни боролися проти польського поміщництва,

але й до цього долучалися трудові верстви польської національної меншини. Зокрема, 3-4 квітня 1905 р. понад 400 селян містечка Городка та с. Сирватинці Кам'янецького повіту Подільської губернії влаштували страйк за свої права та підвищення зарплати проти місцевої економії польського землевласника. Проти страйкарів була кинута поліція, яка силою їх розігнала та арештувала 8 селян організаторів, з-між яких поляків Йосипа Радомського, Франца Цикельського, Петра Долинського, Григорія Гвоздовського було арештовано⁴⁸. Особливість етнічного складу м. Городка та навколишніх сіл полягає в тому, що тут здавна вагому частину місцевого населення складали поляки і українці-католики, серед яких переважали селяни, робітники та ремісники. Тому не дивно, що майже 50 відсотків страйкарів були селянами-поляками, а решта українці.

Загалом на Поділлі у 1905 р. відбули тюремне ув'язнення за участь у заворушеннях 1312 селян, зокрема, за нашими підрахунками, 192 селян-поляків або 13,9%⁴⁹. У слідчих справах того часу зберігаються звинувачення польських агітаторів, які створювали серед селян революційні гуртки та організували їх виступи за захоплення панських земель. Зокрема, заарештовувався Людвик Пшездзецький (він же Анджей Рудницький) за те, що в 1905 р. у містечку Коростишеві Київської губернії заснував гурток міщан і селян, в якому агітував боротися проти самодержавства та поміщиків, за негайну передачу селянам усієї землі⁵⁰. Таку ж роботу проводив серед міщан і селян м. Умані та сусідніх сіл Київської губернії студент школи землемірів та член соціал-демократичної групи Олексій Піонтковський (з шляхетської родини). Міщанин Михайло-Франц Лукашевич таку ж агітацію поширював серед селян міст Літина, Хмільника і Сальниці Подільської губернії⁵¹. 4 травня та 1 червня 1905 р. поляки Ян і Йосип Годзілевські поширили серед селян Фридрихівки Бердичівського повіту Київської губернії 103 різних прокламацій Бердичівської організації РСДРП, в яких закликалося боротися за свободу, землю, належну оплату праці⁵². Ці красномовні факти спільної боротьби селян обох національностей проти своїх гнобителів, що мали повсюдне місце на Правобережжі, вимагають подальших досліджень.

Демократичні кола польської національної меншини Правобережної України активізували свою участь під час Всеросійського жовтневого загального політичного страйку 1905 р. Його кульмінація досягла після опублікування царського «Маніфесту» 17 жовтня 1905 р. Хоча він «дарував» народам імперії демократичні свободи, проте всім стало зрозуміло, що це спроба самодержавства покінчити з революцією.

Уже 18 жовтня 1905 р. у Київському університеті розпочався мітинг, який переріс у 20-тисячну демонстрацію, котра з червоними знаменами та гаслами «Геть самодержавство!» пройшла по Хрещатику і Володимирській вулиці до міської Думи. Проти демонстрантів були стягнені війська, які застосували зброю⁵³. До ходи протесту приєдналися представники всіх трудових верств різних національностей Києва, у тому числі чимало поляків. Організували і очолили демонстрацію всі опозиційні режиму політичні партії. З-поміж них у

перших лавах демонстрантів були члени «Студентської організації Київського комітету РСДРП Едуард Козловський, Венедикт Яроцький⁵⁴, один з керівників «Бойової дружини Київського комітету партії соціалістів-революціонерів» Сигізмунд Верцинський, його колеги прапорщик запасу Всеволод Вержбицький, дворянин Петро Блонський та ін., від київської групи ППС дворянин Стефан Скварецький, в якого під час арешту було виявлено 6 чисел газети цієї партії «Robotnik», 157 прокламацій, 68 брошур польською мовою тощо⁵⁵.

Такі ж акції протесту прокотилися 18 та 19 жовтня 1905 р. у всіх губернських і багатьох повітових містах Правобережжя. Зокрема, у ці дні відбулися кількатисячні демонстрації у м. Кам'янці-Подільському, що завершилися на Губернаторській площі сутичками з поліцією. Серед організаторів революційних подій виступила місцева група РСДРП. В її складі були соціал-демократи з числа поляків: Є. В. Прушинська, Л. М. Захаржевська, на квартирі якої 19 жовтня була видрукувана гектографом прокламація «Голос народу до солдатів-громадян», що закликала до єднання з народом у революції під гаслами «Геть самодержавство!», «В бій за свободу»⁵⁶.

19 жовтня 1905 р., о 16 год. головну Олександрівську вулицю м. Проскурова Подільської губернії заповнили тисячі міщан і селян сусідніх сіл, які дружно вигукували «Геть царя!», «Геть самодержавство». По переду колони демонстрантів йшов і ніс червоний прапор місцевий учитель, колишній студент Варшавського університету Станіслав-Йосип Ельжановський, 1878 р. народження. Слідство з'ясувало, що він «дійсно займається організацією страйків серед робітників і веде протиправну агітацію в середовищі польського населення... брав участь в організації у Проскурові 19 жовтня протиурядової демонстрації і ходив по місту з червоним прапором»⁵⁷. Під час обшуку на його квартирі жандарми виявили 5 брошур польською мовою «Друзі і вороги робітничого класу», лондонські видання ППС («Розповіді з польської історії для селян» та ін.), роздруковки революційних пісень польською мовою «Варшавянка», «До робітників», вірш «Ви жертвою пали» тощо, які засвідчують про приналежність Ельжановського до партії ППС⁵⁸. С. Ельжановського арештували і утримували в тюрмі як політв'язня⁵⁹.

18 і 19 жовтня бурхливі події відбулися у м. Вінниці Подільської губернії. Вони розпочалися першого дня о 9 год. ранку із страйку учнів місцевого реального училища з призупинення занять, яких підтримали всі навчальні заклади міста. Цей страйк призвів до появи з 18 год. демонстрації за участю 5 тисяч жителів під червоними знаменами, гаслами «Ура!», «Геть Миколу II!», «Геть поліцію!», «Хай живе конституція» та революційними піснями. Наступного дня о 9 год. ранку, незважаючи на дощ, на головній вулиці міста знову зібралася чисельна демонстрація, в ході якої, крім червоних, був піднятий червоний прапор з польським написом «Хай живе робітнича республіка». Біля 12 год. під радісні вигуки до маніфестації приєдналася «польська партія» (велика група поляків). Зустрівши похоронну процесію померлого поляка з робітників заводу Левковича, демонстранти провели її до могили, відкрили труну черво-

ним прапором і поступово розійшлися⁶⁰. Цікаво, що в резолюції мітингу учнів реального училища 18 жовтня серед інших вимог записано: «усунення обмежень, які фактично існують при прийомі на навчання поляків», «введення для поляків вивчення польської мови та історії польської літератури польською мовою обов'язково у всіх класах»⁶¹. Все це є свідченням активної ролі польської громади Вінниці у політичному житті краю.

Такі ж виступи 18 і 19 жовтня розпочалися у навчальних закладах міст Луцька, Житомира на Волині. Зокрема, масові мітинги та страйки в ці дні були проведені в губернському Житомирі. Активним організатором виступила місцева організація РСДРП, керована присяжним повіреним, поляком Ігнатієм Загурським та місцева група ППС, які поширювали революційні листівки, їх члени очолювали страйки та інші масові акції протесту проти царату⁶².

У революційних подіях 1905 р. активну участь взяла студентська молодь підросійської України всіх національностей, у тому числі з числа поляків. Так, 21 лютого цього року в Київському університеті відбулося бурхливе коаліційне зібрання студентів міських вишів. Засвідчивши у промовах наростання революційної боротьби, мітинг ухвалив таку резолюцію: «Ми, студенти Київського університету і політехнічного інституту, зібравшись 21 лютого в кількості 679 чол., <...> закликаємо все революційне студентство до організації збройного академічного легіону як одного із загонів озброєного народу <...>, для приєднання до революційного пролетаріату...» Резолюція була підписана представниками студентської організації Київського комітету РСДРП, групи студентів соціалістів-революціонерів, студентської організації Київського комітету УСДРП, польської студентської корпорації, інших студентських земляцтв, які входили до коаліційних зборів⁶³.

Наростання революційного руху в другій половині 1905 р. змусило поляків Правобережжя України висловити своє ставлення та визначитися з участю та вимогами у ньому. Це сталося під час проведення зборів – «Польсько-го віча», яке ініціювало 29 вересня 1905 р. Польська корпорація студентів Київського університету та політехнічного інституту. На віче, що тривало в актовій залі університету з 12 до 19 год., прибуло до тисячі поляків, у першу чергу студентів вишів, до яких приєдналися до 400 осіб поляків різних професій (службовців, чиновників, адвокатів, лікарів, учителів, представників аристократії), а також брали участь делегації від Варшавського університету, представники ППС й інших польських громадсько-політичних організацій⁶⁴. Віче фактично перетворилося на з'їзд польської громади Правобережжя. На ньому відбулися гострі дебати стосовно участі поляків у революції. Делегати від Варшави гостро критикували київське польське студентство і місцевих поляків загалом, які начебто нічого не роблять для незалежності Польщі. В інших промовах лунали заклики до поляків консолідувати свої сили у поваленні самодержавства, до участі в завоюванні демократичних свобод, приєднуватися до революційної боротьби пролетаріату, ставилися вимоги до розширення автономії університетів, відкриття в них польських кафедр. Віче ухвалило резолюцію та-

кого змісту:

1. Висловлюючи повну солідарність з революційним рухом, який має на меті повалення російського самодержавства, ми стверджуємо повне сподівання у тому, що перемогу в цій боротьбі отримають трудящі класи <...>, що кінцевою метою революційної боротьби може бути вільне і незалежне існування, яке відповідатиме основним принципам демократії, яка гарантуватиме кожній народ-ності право на самовизначення і вирішення своєї долі.

2. Протестуючи проти тієї індиферентності, яка характеризує в цей момент польську частину Південно-Західного краю, ми пропонуємо молоді відмовитися від такої тактики і кличемо її в лави активних борців спільно з прогресивними елементами цього краю.

3. Ми не вважаємо нинішнє зібрання актом сепаратизму відносно своїх російських товаришів, не маємо бажання підбурювати національні міжусобиці, ми поставили собі мету приєднання свого голосу при цьому рідною мовою до того революційного хору протесту, який з кожним днем стає все гучнішим і сильнішим.

4. З приводу дарованої нещодавно вищим навчальним закладам Росії автономії, ми заявляємо, що не має змоги проведення в життя академічної автономії при існуючому державному ладі <...> ми вважаємо істинною академічною автономією вільний доступ до університету всім громадянам без різниці походження, статі і національності.

5. Визнаючи справедливим вимоги націоналізації школи <...>, ми вважаємо необхідним відкриття при Київському університеті кафедр польської літератури та історії Польщі у польському викладі⁶⁵.

Аналізуючи п'ять пунктів цієї резолюції, відзначимо, що справжньою перемогою більшості зібрання стало офіційне визнання поляками Правобережної України солідарності з революційними подіями на боці трудящих мас, відданості справі ліквідації самодержавства та завоювання демократичних свобод, заперечення можливості сепаратизму і роздмухування поляками між-національних усобиць у революції. Водночас, у резолюції ставляться цілком демократичні вимоги у національному питанні щодо рівноправності народів та права їх на самовизначення. Тільки в останньому пункті резолюції мова йде про відкриття при університеті польської кафедри історії та літератури, що цілком справедливо, оскільки у цьому виші поляки склали суттєву частину студентства.

Отже, спроба ізолювати поляків, особливо молодь, від революції, спрямувати їх тільки на стезю лише боротьби за незалежність Польщі, за національні права, за збереження станових і майнових привілеїв заможної верхівки – провалилася. Польське віче 20 вересня 1905 р. і його рішення стали виявом солідарності польської меншини з іншими народами Російської імперії на боці революційних подій, що характеризує її з позитивної сторони. Водночас верхівка поляків Правобережної України буде чинити все можливе, щоб зруйнувати таку солідарність, зберегти ізолюваність своєї общини в українському

суспільстві, піклуватися лише про вузькі національно-етнічні інтереси.

Революційні події в Україні у листопаді-грудні 1905 р. засвідчили активну роль у них демократичних верств польської меншини. Зокрема, у відомому повстанні саперних батальйонів у Києві 18 листопада 1905 р. брали участь поляки: дворянин Леонід-Ісідор Бельський, міщанин Юзеф-Франц Вишинський, селянин Діонісій Добровольський, студенти Київського університету Павло Блонський, Костянтин Нельговський, студент політехнічного інституту В'ячеслав Юрковський та ін.⁶⁶. Під час грудневого (1905 р.) всеросійського страйку в Україні відбулося 70 страйків, в яких взяло участь 96 тис. чол.⁶⁷. Активністю в страйках відзначалися поляки – робітники і службовці Подільської губернії Юліан Блонський, Діонісій Венцентовський, Станіслав Новицький, у м. Вінниці – Володимир Прусевич⁶⁸, у м. Козятині – Мечислав Голембіовський (один з головних організаторів загального страйку залізничників, делегат I-го всеросійського з'їзду службовців залізниць)⁶⁹. У Києві до складу обраної Київської ради робітничих депутатів на початку грудня 1905 р. увійшли поляки Всеволод Вержбицький, Петро Лесневський. Ця рада взяла на себе організацію і керівництво загальним страйком протесту проти самодержавства в Києві⁷⁰.

Про участь поляків у радикальних революційних партіях свідчить обшук поліцією в ніч з 9 на 10 липня 1906 р. на квартирі по вулиці Лагерній м. Кам'янець-Подільського, де мешкала Єлена Вікентіївна Прушинська з матір'ю, братом Казиміром, молодшими сестрами Яніною, Марією та Леонією. Як з'ясувалося, Єлена Прушинська, 1881 року народження (с. Людвинке Подільської губернії), полька, католичка, із збіднілих дворян, неодружена, учителька, давала приватні уроки в Кам'янці-Подільському. Околоточний, роблячи обхід вечором по вулиці Лагерній, випадково побачив через освітлене вікно будинку, як Є. Прушинська працювала на друкарському станку. Негайно був влаштований обшук, під час якого ця жінка чинила опір: не відчиняла двері, розкидала набір листівок, палила і рвала папери⁷¹. Поліція виявила друкарський верстат з 2 пудами шрифту, діючий гектограф з приладдям, склад соціал-демократичної літератури (120 книг і брошур), листівок та прокламацій, револьвер, мисливську рушницю та інше майно, яке належало Кам'янецькій організації РСДРП. Є. Прушинська, яка з 1905 р. входила до її складу, тримала на квартирі підпільну друкарню, власноруч із допомогою свого брата і сестер тиражувала революційні відозви, спрямовані проти самодержавства. З-поміж них вона видрукувала під грифом своєї організації прокламацію «На 1-е Травня» з революційними піснями, відозву «Ко всем рабочим г. Каменца», брошури «Песни революции» (російською та українською мовою), «Наши требования», «Устав союза равноправия женщин», «Підписний лист на збір пожертвувань політичним в'язням» та ін. Також були виявлені закордонні, петербурзькі і київські видання літератури і відозв РСДРП, які засвідчили широкі зв'язки місцевих соціал-демократів та їх ідеологічну спрямованість. Єлена Прушинська та її брат Казимір Прушинський, студент Львівського університету (він привозив революційні листівки для поширення, видрукувані польською та російською мовою у Львові,

Варшаві) були арештовані. Є. Прушинська в ході слідства вела себе мужньо, не відповіла на поставленні питання і не видала жодного члена місцевої організації РСДРП, за що була ув'язнена на два роки (до 1908 р.)⁷².

Отже, аналіз численних слідчих справ у справах учасників революції 1905–1907 рр. засвідчує, що поляки Правобережної України були присутні у всіх політичних партіях та громадських організаціях радикального спрямування, у складі страйкових комітетів, мітингів, демонстрацій, барикад у боротьбі з російським самодержавством за демократичні перетворення, свободу, землю. Це були ті поляки, які були розшаровані за майновим і соціальним станом, що протистояли як консервативній верхівці польської меншини, так і верхівці правлячих класів Російської імперії загалом. Це були поляки з числа низів, трудящих, інтелігенції, декласованої шляхти і збіднілого дворянства, а також ті, що вийшли із складу національної меншини і розділили долю українців та представників інших народів й поставили своєю метою боротися за спільні політичні, соціальні та економічні права.

Ті ж поляки, що знаходилися під впливом верхівки своєї меншини, в першу чергу поповнювали лави партій консервативного спрямування як російських, українських, так і польських, використовували події революції 1905–1907 рр., насамперед, для захисту національних і станових інтересів, були зацікавлені в розвитку польського визвольного руху та створення польської автономії в українських землях.

Примітки:

¹ Баженов Л. В. Участь демократичних верств польського населення Поділля у революції 1905–1907 рр. / Л. В. Баженов // Тези доповідей V-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1980. – С. 70-72.

² Білобровець О. М. Діяльність польських політичних організацій на Правобережній Україні на початку ХХ ст. / О. М. Білобровець // Наукові записки Тернопільського національного пед.ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2005. – Вип. I. – С. 254-260.

³ Буравський О. А. Римо-католицька церква на Правобережній Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.): монографія / О. А. Буравський. – Житомир, 2013. – 452 с.

⁴ Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. / Я. Й. Грицак. – К., 1996. – 520 с.

⁵ Гудь Б. Українсько-польські конфлікти новітньої доби : етносоціальний аспект : монографія / Богдан Гудь. – Харків: Акта, 2011. – 472 с.

⁶ Лещенко М. Н. Українське село в революції 1905–1907 рр. / М. Н. Лещенко. – К.: Наукова думка, 1977. – 359 с.

⁷ Лісевич І. Т. У затінку двоголового орла (польська національна меншина на Наддніпрянській Україні у др. пол. ХІХ ст. – на поч. ХХ ст.) / І. Лісевич. – К., 1993. – 87 с.

⁸ Лось Ф. Є. Революція 1905–1907 років на Україні. – К., 1955. – 402 с.; Łoś

F. E. Udział klasy robotniczej Ukrainy i Polski w rewolucji lat 1905–1907 / F. E. Łoś, S. M. Falkowicz, A. G. Szewielew // *Kwartalnik Historyczny*. – 1977. – Nr. 4. – S. 989-1006.

⁹ Хитровська Ю. В. Участь християнських конфесій у суспільно-політичному житті Правобережної України напр. XVIII – на поч. XX ст.) / Ю. Хитровська. – К., 2011. – 471 с.

¹⁰ Черкаська Н. Польська шляхта на Правобережній Україні на початку XX століття: національна ідея чи крайова ідеологія? / Наталя Черкаська // *Український археографічний щорічник: збірник наукових праць*. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 186-206.

¹¹ Щербак Н. О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кін. XVIII – поч. XX століття) / Надія Щербак. – К.: ПЦ «Ризографіка», 2005. – 616 с.

¹² Горизонтов Л. Е. Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше / Л. Е. Горизонтов. – М.: Индрик, 1999. – 272 с.

¹³ Фалькович С. М. Пролетариат России и Польши в совместной революционной борьбе (1907–1912) / С. М. Фалькович. – М.: Наука, 1975. – 378 с.

¹⁴ Хренов И. А. Русско-польский революционный союз в годы первой русской революции / И. А. Хренов // *Советское славяноведение*. – М., 1975. – № 4. – С. 3-11.

¹⁵ Epstein T. Ziemianie polscy na Kresach (1863–1914) / T. Epstein // *ARCANA*. – 1996, № 6 (12).

¹⁶ Kolabiński St. Czwarte powstania czy pierwsza rewolucja. Lata 1905–1907 na ziemiach polskich / St. Kolabiński, F. Tych. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1969. – 443 s.

¹⁷ Łukawski Z. Ludność polska w Rosji. 1863–1914. / Z. Łukawski. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: PAN, 1978. – 245 s.

¹⁸ Jurkowski R. Ziemiaństwo polskie Kresów Północno-Wschodnich. 1864-1904 / R. Jurkowski. – Warszawa, 2001.

¹⁹ Бовуа Д. Битва за землю в Україні. 1963–1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах / Даніель Бовуа; перекл. на укр. З. Борисюк. – К.: Критика, 1998. – 334 с.

²⁰ Мацузато К. Польский фактор в Правобережной Украине с XIX по начало XX века / Коміката Мацузато // *Ab Imperio*. – 2000. – № 1. – 81-99.

²¹ Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів / [Пауль-Роберт Магочій; пер. з англ. мови]. – Ужгород, 2012. – 794 с.

²² Черкаська Н. П. Назв. праця. – С. 192.

²³ Бовуа. Д. Назв. праця. – С. 306.

²⁴ Гудь Б. Назв. праця. – С. 297-300.

²⁵ Лещенко М. Н. Українське село в революції 1905–1907 рр.... – С. 297-300; Лещенко М. Н. Селянський рух на Правобережній Україні... – С. 86, 216.

²⁶ Там само – С. 92-93.

²⁷ *Dziennik Kijowski* (Київ). – 1906. – 21 лют.

- ²⁸ Грицак Я.Й. Назв. праця. – С. 67, 100.
- ²⁹ Чикаленко Є. Спогади (1861–1907) / Є. Чикаленко. – Ч. III. – Львів, 1926. – С. 53.
- ³⁰ Черкаська Н. П. Назв. праця. – С. 193.
- ³¹ Павельєва Т. Польская фракция в Государственной думе 1906–1914 гг. / Т. Павельєва // Вопросы истории. М., 2000. – № 3. – С. 111.
- ³² Lipiński W. Szlachta na Ukrainie, udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów / W. Lipiński. – Kraków; Kijów, 1909. – S. 76.
- ³³ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАУК), ф. 274, по. 1, спр. 2982, арк. 181.
- ³⁴ Речь (СПБ). – 1906. – 20 вер. – С. 20.
- ³⁵ Бовуа Д. Назв. праця. – С. 146.
- ³⁶ Łukawski Z. Koło polskie w rosyjskiej dumie państwowej w latach 1906–1909 / Z. Łukawski. – Warszawa; Kraków, 1967. – 186 s. – S. 19.
- ³⁷ Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ), ф. 102, ДП-ОО, спр. 1300ч17, арк. 82-95.
- ³⁸ Łoś F.E. Назв.праця. – S. 1004.
- ³⁹ Łukawski Z. Назв.праця. – S. 30, 36.
- ⁴⁰ Там само. – S. 36, 38.
- ⁴¹ Щербак Н.О. Назв.праця. – С. 196, 198.
- ⁴² Гуревич М. Київська робітничка та шкільна молодь у революції 1905 року / М. Гуревич. – Харків; Одеса: Молодий більшовик, 1932. – 39 с. – С. 14-15.
- ⁴³ ЦДІАУК, ф. 318, оп. 1, спр. 310, арк.. 2-3.
- ⁴⁴ Там само, арк. 5.
- ⁴⁵ Łoś F.E. Udział klasy robotniczej Ukrainy i Polski... – S.993.
- ⁴⁶ Нариси історії Поділля: на допомогу вчителю / Авт.: Л. В. Баженов, І. С. Винокур та ін. – Хмельницький, 1990. – 328 с. – С. 184; Зекцер А. 1905 рік на Поділлі. Ч. 1. Аграрні заколоти та заворушення наймитів рр. 1904–1908 / Аркадій Зекцер. – Вінниця, 1925. – С. 35, 38.
- ⁴⁷ Нариси історії Поділля... – С. 185.
- ⁴⁸ Державний архів Хмельницької області (Далі – ДАХМО), ф. 228, оп. 1, спр. 7409, арк. 9-12.
- ⁴⁹ Там само, ф. 281, оп. 1, спр. 7857, арк. 1-72; спр. 7858, арк. 3-24.
- ⁵⁰ ЦДІАУК, ф. 318, оп. 1, спр. 864, арк. 1-3, 5.
- ⁵¹ Там само, ф. 301, оп. 1, спр. 788, арк. 110, 144.
- ⁵² ДАРФ, ф. 102, ДП-ОО, спр. 5ч3, арк. 202.
- ⁵³ Łoś F.E. Udział klasy robotniczej Ukrainy i Polski... – S. 1000.
- ⁵⁴ ДАРФ, ф. 102, ДП-ОО, спр. 3ч36, арк. 98.
- ⁵⁵ Там само, спр. 5ч3лАт2, арк. 269.
- ⁵⁶ ДАХМО, ф. 281, оп. 1, спр. 7882, арк. 2, 14.
- ⁵⁷ ЦДІАУК, ф. 419, оп. 1, спр. 4142, арк. 2.
- ⁵⁸ Там само, ф. 301, оп.1, спр. 798, арк. 24, 26-27.
- ⁵⁹ ДАХМО, ф. 228, оп. 1, спр. 7284, арк. 7, 8.

⁶⁰ ДАРФ, ф.102, ДП-ОО, спр. 1350ч15, арк. 15-16.

⁶¹ Революційні події на Поділлі 1905-1907 рр. Збірник документів. – Хмельницький, 1956. – С. 51.

⁶² ДАРФ, ф. 102, ДП-ОО, спр. 1300ч6, арк. 2-3.

⁶³ Там само, спр. 108ч3, арк. 77.

⁶⁴ ДАРФ, ф. 102, ДП-ОО, спр. 3ч36, арк. 41.

⁶⁵ Там само, арк. 54-55.

⁶⁶ ДАРФ, ф. 102, ДП-ОО, спр. 1877ч5.

⁶⁷ Łoś F.E. Udział klasy robotniczej Ukrainy i Polski... – S. 1002/

⁶⁸ ДАХМО, ф. 228, оп. 1, спр. 7284, арк.7,39,103.

⁶⁹ ЦДІАУК, ф. 274, оп. 1, спр. 1180, арк. 44-47, 96, 100,141.

⁷⁰ Там само, ф. 275, оп.1, спр. 648. арк. 7.

⁷¹ ДАХМО, ф. 228, оп. 1, спр. 7284, арк. 150.

⁷² ЦДІАУК, ф. 301, оп. 1, спр. 981, ф. 348, оп. 1, спр. 101.

Svitlana Oliper. Participating of Poland of Right-bank Ukraine in events of revolution 1905–1907. *The article is dedicated to the 110th anniversary of beginning of revolution 1905–1907 in the Russian empire and, in particular in Right-bank Ukraine. On the basis of drawing on accomplishments of Ukrainian and foreign historiography on this issue and array of documents of funds of law-enforcement departments of the autocratic mode, that is saved in the Record office of Russian Federation in Moscow, Central record historical office of Ukraine in Kyiv and Record office of the Khmelnytsk area, the facts of participation of representatives of the Polish national minority of Kyivshchyna, Volyn and Podolia in the revolutionary events of that time are investigated in the article and summarized.*

The first part of the article is sanctified to the analysis of that fact, що influential Polish community of Right-bank Ukraine a magnate-aristocratic elite refueled that, proprietress 3386 estates and over 3 million the tithes of earth, aiming to save class privileges and way of life, appeared on the edge of socio-economic conflict with the Ukrainian peasantry and became the object of his fight against her in the crater of revolution. Absolute majority of all squire landownerships, including Polish, in 1905–1907 was in the center of peasant strikes, massacres, redistribution, in that accepted solidarity participation also bottoms (peasants, petty bourgeois, agricultural workers) of the Polish population. In reply the propertied apex of the Polish minority aspired to accede to Russian autocracy, to create own Polish political parties (for example, «Polish constitutional and democratic party of Ukraine, Volyn and Podolia»), have the representative office in state Thoughts of Russia on purpose to unscrew community from participating in revolution, to take her fight for creation of the Polish autonomy of Right bank.

The democratic layers of the Polish population, what are you talking about goes to the article, came forward in revolution on the side of worker without a difference nationalities for the overthrow of autocratic line-up, constitutional rights and freedoms, for a social justice. The certain facts of participation of Poland are pointed in Russian

one (RSDLP, the srs), Ukrainian (USDLP), Polish (Social Democracy of the Kingdom of Poland and Lithuania, PSP) and other political parties and motions, in the different forms of revolutionary fight. Participating of Students-Poland of Kyiv and other cities of Right bank is separately examined in development of revolutionary events. Such position, in opinion of author of the article, politically rehabilitates the Polish minority of Ukraine, testifies to general interests her with Ukrainian nation against a general enemy – Russian autocracy.

Key words: Right-bank Ukraine, revolution 1905–1907, Polish national minority, political parties, participating of Poland in strikes, mass meeting, demonstrations.

Отримано: 10.09.2015 р.

УДК 94 (477.43/.44) «1914/1917»

Олександр Вітюк

УШИЦЬКИЙ ПОВІТ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914 – ЛЮТИЙ 1917 рр.): СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Олександр Вітюк. Ушицький повіт Подільської губернії в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр.): соціально-правовий аспект. На основі архівних та опублікованих джерел, праць українських істориків і краєзнавців, у статті зроблено спробу проаналізувати історію розвитку Ушицького повіту Подільської губернії в роки Першої світової війни (1914 – лютий 1917 рр.) у соціально-правовому аспекті.

Висвітлено життя населення повіту у переддень та під час війни, охарактеризовано діяльність органів місцевого самоврядування та представників імперської влади щодо реалізації ними соціальної політики в регіоні. Одними із першочергових завдань перед владою на місцях були, належне забезпечення сімей військовослужбовців, що були призвані на дійсну службу в армію, регулювання цін на продукти і товари першої необхідності та боротьба зі спекуляцією в повіті.

Автор звернув увагу на сприяння населення повіту та органів місцевого самоврядування акумулюванню коштів у благодійні комітети, утворенні місцевих опікунств допомоги постраждалим на війні військовослужбовцям, відкритті і забезпеченні необхідним обладнанням медичних лазаретів та шпиталів для поранених.

Констатуються важливі зміни у питаннях судоустрою, які вперше чітко розмежували територію повіту за судово-мировими дільницями та закріпили за ними суддів, що вирішували спірні питання жителів кількох волостей. Доведено, що розподіл міст і волостей за «Новим законом про місцевий суд» був не раціональним, через що страждали жителі населених пунктів, які проживали на великій відстані від суду.